

Kronika

SIMPOZIJ O IVANU CANKARJU 1976

Književnost Simpozij o Ivanu Cankarju, ki ga je v letu pisateljeve obletnice organiziralo pet slovenskih kulturnih ustanov in društev, ni bil ena izmed mnogih manifestativnih oblik proslavljanja, v katerih so bile izrečene in zapisane predvsem take besede, ki kažejo pisatelja kot vidca sedanje družbene resničnosti, se pravi preroka, borca in ideologa. Naloga simpozija je bila mnogo širša, kajpada v skladu z njegovo organizacijsko zasnovo in strokovno udeležbo. Predstaviti Cankarja kot umetnika ali odpreti prostor razmišljanja o njem kot umetniku — z različnih raziskovalnih izhodišč. Če pomislimo, da je simpozij trajal le tri dni, od 7. do 9. julija 1976, da je na njem z referati sodelovalo 29 avtorjev, od tega 7 s tujih univerz in kulturnih središč, prav toliko pa tudi z drugih jugoslovanskih univerz in da je za pripravo simpozija bilo potrebno od ustanovne seje le pol leta, potem ne gre zamolčati že na začetku, da je simpozij uspel.

Kot razberemo iz »sklepne poročila« Marije Smolić o poteku znanstvenega sestanka, se je prvotnemu vabilu odzvalo 37 povablencev. Odbor je referate in predavanja uredil v tematske kroge: Cankarjev literarni in življenjski nazor, Cankar v tujih literaturah, Cankarjeva dramatika, Cankar in gledališče v Sloveniji in drugod, socialna in etična vprašanja, ki jih postavlja Cankarjeva literatura, poetološke teme in Cankarjev način oblikovanja besedil. Teksti so v knjigi* objavljeni

* Simpozij o Ivanu Cankarju 1976, Slovenska matica Ljubljana 1977, uredili Josip Vidmar, Stefan Barbarič in Franc Zadravec, opremila Irena Tršar, str. 310.

po zaporedju branja na simpoziju, kajpada tudi nespremenjeni. To pa pomeni, da je zbornik pričevanje o sodobnem raziskovanju Cankarjevega življenja in dela in odkriva, do kod smo v sodobnem cankaroslovnem raziskovanju prišli (in česa se na tem področju še nismo lotili — primer komparativnih tem znotraj sočasne slovenske literature in vezi s tujo literaturo, kot jih je že raziskoval Dušan Pirjevec).

Odmevnost del Ivana Cankarja v drugih republikah raziskujejo Slavko Batušić (Zagreb) — Dela Ivana Cankarja v Hrvatskem narodnem gledališču (HNK), Šimun Jurišić (Split) — Prva gledališka prevoda in predstavi dveh Cankarjevih dram na srbohrvatskem jezikovnem področju, Branko Djukić (Beograd) — Socialni motivi v delih Ivana Cankarja, Stepana Mitrova Ljubice in Petra Kočiča in Janez Rotar — Cankar in književna levica v Jugoslaviji med vojnama. Batušićeva kratka razprava kaže Cankarjevo prisotnost v hrvatskem gledališču od leta 1900, ko so v hrvaščini uprizorili njegovo delo Jakob Ruda, prek predstave Hlapcev (1919, 1960), ljubljanskih in beograjskih gostovanj s Pohujšanjem (1920, 1928), predstavitev Lepe Vide (1925, 1936), dramsko uprizoritev Hlapca Jerneja (1927, 1932), Kralja na Betajnovi (1933, 1947—67 ponovitev v 6 sezonah) in Za narodov blagor (1934, 1937).

Šimun Jurišić razpravlja o uprizoritvah Pohujšanja (1921) in Kralja na Betajnovi (1923) v Splitu, omenja pa tudi predstave Pohujšanja v Sarajevu (1922) in Osijeku (1923) ter Kralja na Betajnovi v Osijeku (1921) in Beogradu (1933). Razprava Branka Djukića je zasnovana primerjalno (Petar Kočić, Ste-

pan Mitrov Ljubiša) — socialna in politična orientacija treh umetnikov, kot se kaže v njihovem literarnem delu, Rotarjeva razprava pa odkriva v pisanju književnih in drugih publikacijah med obema vojnama pri nas in v drugih republikah dvojno dilemo: »ali je Cankar socialistični pisatelj, ali je bil socialnoidejno socialistično usmerjen in ali je Cankar lahko konstruktiven socialni pisatelj, ko pa je simbolist in ne pravi realist (...)«. O tem govore članki in eseji Drag. Jankovića, Milana Rokočevića, Iva Kozarčanina, Mihajla Rajkovića, Žarka Plamenca, Bratka Krefta, Rudolfa Golouha, Boga Teplyja, Stanka Tomašića, Vladimira Martelanca, Dušana Kermaunerja, Iva Brnčiča, Filipa Kalana, Juša Kozaka, Branka Rudolfa, Borisa Ziherla, Radvana Zogovića in drugih.

Primerjalno so zasnovane razprave Manfreda Jänichena (Berlin) — Cankar v nemško govorečih deželah, Janka Messnerja (Celovec) — Ivan Cankar na Koroškem in na dunajski slavistiki po zadnji vojski, Venceslave Leskovec-Jordanove (Sofija) — Cankar v bolgarski literaturi in Viktorja Kudělke (Brno) — Dramatika Ivana Cankarja in njen evropski kontekst. Jänichenova študija o odmevih Cankarjevega dela ne samo v Avstro-Ogrski, ampak tudi v Nemčiji, od prvih poročil iz leta 1904 (v berlinskem Literarisches Echo), v dvajsetih in tridesetih letih v Weimarski republiki — zasluga H. Wendla (prevodi Hlapca Jerneja, Hiše Marije Pomočnice, socialnokritičnih novel in črtic), članki in prevodi v Vossische Zeitung, Berliner Büchnerkreis, Literarische Welt, Frankfurter Zeitung, Frankfurter Volksstimme, Berner Zeitschrift, Deutsche Zeitschrift... Tretji del študije govori o prikazovanju in razumevanju Cankarjevega dela po letu 1945; v Avstriji — delo J. F. Perkonića, W. Walderja, M. Dietrichove, v šestdesetih letih v NDR: M. Naumann, M. Jähnichen in drugi, zlasti ob pre-

vodu romana Na klancu (1965), v revijah in leksikonih.

Kratek prikaz odmevov Cankarjeve literature v bolgarski literaturi Venceslave Leskovec-Jordanove odkriva razmeroma pozen prodor pisatelja v bolgarsko literaturo — v prvi polovici tridesetih let. Leta 1933 je Jelisaveta Bagrjanova po obisku v Sloveniji in slovenskem Pen klubu začela prevajati Cankarjeve črtice in pesmi, leta 1935 pa je Cankarja začel prevajati I. Canev. Stiki med slovensko in bolgarsko književnostjo so se poglobili po vojni. Leta 1948 so v narodnem gledališču v Sofiji igrali Kralja na Betajnovi. Ob tej priložnosti se zdi zanimiv in značilen podatek gledališkega kritika in profesorja Stefana Karakostova, češ da je »slovenskega klasika Ivana Cankarja dobro poznalo starejše bolgarsko pokolenje, saj je bil učenec velikega bolgarskega prijatelja Antona Aškerca (...)« in da bi morali igrati »glede na njeno veliko idejno vrednost igrati v vsakem bolgarskem gledališču in na vsakem kmečkem odru v Bolgariji«. 1958 je v Bolgariji izšla knjiga izbranih črtic in novel Hlapca Jernej in njegova pravica (prevodla Venceslava Jordanova).

Češki slovenist Viktor Kudělka v razpravi Dramatika Ivana Cankarja in njen evropski kontekst razmišlja o literarnozgodovinski konfrontaciji Cankarjeve dramatike s splošnejšimi tendencami evropske dramatike. Avtor ugotavlja, da Cankar ni bil niti režiser (tako kot nekaj časa Ibsen), niti vodja narodnega gledališča ni, živel v gmotni preskrbljenosti, ni imel lastnega odra (tako kot Strindberg), niti ne (tako kot Tolstoj, Čehov ali Gorki) umetniško izbranega kolektiva... Zato pa je zaradi svojega človeškega in proletarskega porekla, naprednega mišljenja, družbenega in umetniškega nekonformizma ostal za življenja nedojet. Ko avtor primerja Cankarja z evropskimi dramatikami, ugotavlja, da ostajajo njegove drame po svoji fabuli »nekje med Ibsenom in

starejšim dramskim kánonom, med Gogoljem in Grabbejem, zgodnjim Hauptmannom in Anzengruberjem, po svoji tematiki pa jih očitno preraščajo (...).» Pri satirični komediji *Za narodov blagor* ugotavlja zunanje skupnosti z Ibsenovo komedijo »Društvo mladih« ter z Wildovo komediografijo, pri Romantičnih dušah naturalizem in dunajsko novoromantično šolo, pri Kralju na Betajnovi pa literarno delo Maksima Gorkega.

Polemičen in kritičen (tako kot večina avtorjevega pisanja sploh) je prispevek Janka Messnerja o Ivanu Cankarju na Koroškem in na dunajski slavistiki po zadnji vojski. Avtor kritično ugotavlja slabe razmere v avstrijski slavistiki ter kulturno zapostavljenost na Koroškem. Dvoje znanstvenih razprav o Cankarju je dala dunajska slavistika: Wolframa Walderja (1954) in Hilde Bergnerjeve (1974). Messner zavrača Walderjevo premalo poglobljeno poznavanje Cankarjevega dela in seveda temu (ne)primeren tudi nivo razpravljanja. Drugačno je avtorjevo mnenje o delu Bergnerjeve. J. Messner omenja tudi skromen odmev Cankarjeve stoletnice v dunajskem časopisju (trije članki, od teh dva slovenskih avtorjev — Ivana Korošca in Slavka Frasa).

Med razpravami drugih avtorjev v zborniku velja omeniti prispevke že uveljavljenih cankarologov ali pa slovenskim bralcem bliže poznanim slovenistom. Zato njihov delež, nič manjši od deleža že omenjenih avtorjev, podajamo le s pregledom naslovov tem. Franc Zadavec je prispeval razpravo o Ivanu Cankarju in o ideji in tendenci v literaturi, Štefan Barbarič je razmišljal o razvoju Cankarjevega literarnega nazora (1895—1901), Jože Koruza o menjavanju perspektive v Cankarjevi dramatik, Primož Kozak o problemu množice v Cankarjevi dramatik, Dušan Moravec je podal Cankarjevo misel o poslanstvu gledališča, Marja Boršnik se

je ustavila pri Cankarjevem problemu Grešnika Lenarta, Fran Petrè je razpravljal o Cankarjevih variantah tipa odtujenca, Jože Pogačnik je iskal nasprotja v enotnosti (Jerma in Kalander), Francè Bernik je nakazal uvod v problematiko Cankarjevega romana, Helga Glušič je razmišljala o grotesknosti v Zgodbah iz doline šentflorjanske, Breda Pogorelec pa o dveh značilnostih Cankarjevega sloga.

Cankarjevo literarno delo analizira tudi nekaj tujih raziskovalcev-slovenistov: Maria Bobrowonicka iz Krakova govori o problematiki Cankarjevega dramskega oblikovanja, Peter Scherber iz Göttingena o pripovedni strukturi Cankarjeve novele Smrt kontrolorja Stepnika, Leningrajčanka Marianna Beršadska pa je svoje razmišljanje zasnovala komparativno, ko razpravlja o Ivanu Cankarju in slovenski dramatik v letih 1918—1965. O posameznih Cankarjevih delih so referate prispevali tudi slovenisti iz drugih republik: Dimitrije Vučenov iz Beograda je napisal esej Jernejevi dialogi s svetom, v katerem živi, kot pomemben Cankarjev umetniški dosežek, Slobodan Tomović iz Titograda esej Etični problem v noveli Hlapec Jernej in njegova pravica ter Juraj Martinović iz Sarajeva razpravo Simbolika prostora v Cankarjevi Hiši Marije Pomočnice. Med razpravami zunaj literarnozgodovinskega in literarnoteoretskega okvira zasledimo v zborniku le eno temo: Nace Šumi v eseju Cankar in slovenska likovna umetnost razmišlja o pisatelju kot likovnem publicistu in o »začetniku in vodilnem predstavniku moderne slovenske likovne kritike.«

In naposled prinaša zbornik, kot uvodne tekste razmišljanja o Ivanu Cankarju in njegovem delu treh slovenskih književnikov: Josip Vidmar govori o treh Cankarjevih orientacijah, Beno Zupančič je prispeval aktualen esej Slovensko ljudstvo in slovenska kultura v luči nekaterih vprašanj naše

današnje kulturne politike, Ivan Potrč pa razmišljanje Lepota in moč Cankarjeve besede je bila za pisateljevo misel in čustvo pričarana. Kot likovno priložnost ima zbornik interpretacijo Hiše Marije Pomočnice, delo Nore Lavrin. Devet ilustracij je tematsko povezanih s prav toliko poglavji literarnega dela.

Nekaj povzetkov in informacij o zborniku, ki nimajo kritične in polemične narave, ne more izčrpnije kot na nivoju informacije govoriti o simpoziju. Delo samo, pa tudi organizacija simpozija, pričata o uspehu. Vrsta izhodišč, podatkov, avtorjev govori o aktualnosti Cankarjevega dela, spoznanje torej, ki je v celoti nemara najdragocenejše. Zlasti velja poudariti velik delež neslovenskih razpravjalcev. Njihovo delo, nastalo iz lastnih izkušenj in tradicije, domačih virov, poznavanja problematike, je dragoceno prav zaradi izvirnosti in za slovensko literarno vedo tudi dokumentarnosti. Navsezadnje mednarodni literarnoznanstveni simpozij ni možen pri katerem koli avtorju, marveč je že obseg sam dokument veličine in pomena življenja in dela tistega, ki ga tak simpozij obravnava. Prispevek tujih strokovnjakov slovenistov dokazuje prisotnost Cankarjevega imena tudi v tujih literaturah in literarnih vedah. Komparativistika je tokrat obrnjena — lepo priznanje slovenski literarni vedi o Cankarju.

Žal pa zbornik ne prinaša nobenega pregleda o odmevnosti Cankarjevega opusa v vseh glasbenih zvrsteh. Ta nikakor ni majhna in bi bili slovenski muzikologi prav ob tej priložnosti skorajda dolžni sodelovati. Svojo priložnost, zanesljivo dovolj častno v okviru svojega dela, so tokrat zamudili. K vsebinski tehtnosti bi precej prispeval tudi pregled Cankarjeve odmevnosti v SZ, Italiji, Zah. Nemčiji, ZDA, pri naših izseljencih in drugod, prav tako pa tudi nekaj statističnih podatkov iz območja bibliografije, vsaj najzanimivejših. Ne gre prezreti tudi dejstva, da v zborniku

ne sodelujejo mlajši slavisti, kar pa ne potrjuje, da se sicer mlajše generacije raziskovalno ne ukvarjajo s Cankarjem (za primer naj navedemo knjigi Svo bodne besede Dimitrija Rupla in Cankar ter kritika Marije Mitrovič). Generacijski »primanjkljaj« sicer ni problematičen zaradi Cankarja samega, bolj za prihodnost slovenske slovenistike.

HERMAN VOGEL, OSOJE

Osoje, že druga Voglova pesniška zbirka pri Mladinski knjigi in njeni uspešni zbirki Nova slovenska knjiga (urednik Janez Mušič), če bi jo smeli primerjati s približno tri leta mlajšo »Romantika je iz groba vstala«, bralcu ne ponuja več toliko, recimo jim s skupnim, četudi ohlapnim pojmom, optimističnih prvin, kot da je bila napovedana »romantika« bolj pojem iz poetičnega besedja kot vsebinsko-filozofski orientir človekovega razmerja do sveta, življenja, pojavnosti. Romantika prejšnje zbirke, v naslovu, ni ponujala (ne)pričakovanega izbruha preokretov in preobrazb človekovih izraznih in vedenjskih nians, zato je bila nemara sporna ali zavajajoča. Osoje, če bi jo jemali z enako resnostjo kot prejšnjo Romantiko, pomeni njeno nasprotje-mračnost, pesimizem, zmanjšane možnosti, realizem... Ta kontrast, pa čeprav ga po nui le dveh pojmov iz naslovov zaporednih zbirk iz Voglovega opusa jemljemo kot primer sprememb in mu s tem dajemo tudi širši okvir, je nemara najizrazitejša podoba prenamagljenih voluntarističnih napovedi in umika.

Osoje so Voglova tematsko resnejša zbirka: v svojem vsebinskem izpovednem jedru naklonjena rustikalnosti, elementarnim sožitjam z naravo,

(* Herman Vogel, Osoje, Mladinska knjiga 1977, zbirka Nova slovenska knjiga, urednik Janez Mušič, opremil Tone Rački, str. 107).